

Мехед А.С. (Київ, Україна)

Таксономії комічного

У дослідженні робиться спроба простежити формування понять комічне, гумор, іронія та сатира і виокремити їх основні риси.

Ключові слова: комічне, гумор, іронія, сатира, таксономія.

В исследовании делается попытка проследить формирование понятий комического, юмор, ирония и сатира и выделить их основные качества.

Ключевые слова: комическое, юмор, ирония, сатира, таксономия.

The research attempts to examine how the notions of comic, humor, irony and satire are formed as well as to distinguish their main features.

Key words: comic, humor, irony, satire, taxonomy.

Вивченням комічного займалися такі вчені як А. М. Макарян, Ю.Б. Боров, Б. Дземіздок, М.М. Бахтін, А. Бергсон, В.Я. Пропп, Р. Ескарпі, С. Аттардо, А. Кестлер, В. Раскін та ін. Але й досі в лексикографічних джерелах існує неоднотайність стосовно таких понять як комічне, гумор, іронія, жарт, пародія, сатира, містифікація, комічність чи сам сміх, їх часто змішують або взаємозаміняють. Метою нашої статті є намагання на основі різночитань висловити загальний погляд різних вчених. На нашу думку, методично правильно буде спочатку познайомитися з термінологічною номенклатурою, яку ми будемо використовувати.

Як відомо, таксономія – це "теорія класифікації та систематизації складноорганізованих галузей дійсності, що мають зазвичай ієрархічну будову" [1]. У Великій Радянській Енциклопедії також зазначено, що "лінгвістична таксономія оперує категоріями класу елементів та типу стосунків між елементами та класами" [1]. Тому ми будемо користуватися цим поняттям у нашій роботі для чіткої систематизації та структуризації елементів комічного.

Ряд термінів, якими ми оперуватимемо, мають свої дефініції у лінгвістичних тлумачних словниках, у словниках з галузі естетики, філософії та психології, але зазвичай кожному з них притаманна певна необґрунтованість та взаємозамінність у їх використанні.

Відомо багато поглядів науковців на поняття комічне та поділ його на категорії. Та більшість з них зосереджуються на трьох наймасштабніших і, на наш погляд, найневизначеніших категоріях: гумор, іронія та сатира. За нашими спостереженнями, у вітчизняній наукових працях чіткіше представлені такі категорії комічного, як гумор та сатира. У своїх дослідженнях вчені називають їх протилежними ланками комічного [2; 5; 9; 12].

Складніша ситуація з іронією, оскільки як у вітчизняних, так і в зарубіжних дослідженнях і досі відсутнє чітке визначення цього поняття як такого та йдуть суперечки стосовно виділення його як категорії комічного. Лінгвістичні й літературознавчі словники [6; 8; 10] та підручники зі стилістики [3; 4] визначають іронію як троп, головною ознакою якого є подвійний смисл, де істинне приховане або суперечить (протиставляється) видимому. У свою чергу й Словник сучасної української літературної мови дає визначення іронії як "стилістичного засобу, коли

слову або зворотові надається протилежного значення з метою глузування" [11, 47]. Натомість зарубіжні автори (в основному спираємося на чеських та американських) у своїх дослідженнях комічного розглядають іронію як категорію комічного, не зосереджуючись при цьому на понятті сатири [13; 14; 16; 17]. У їх роботах виокремлюється також поняття сарказм, але щодо його визначення існує неоднозначність стосовно того, чи виділяти його як категорію комічного, чи визначити його у межах поняття іронії як її інтенсивніше вираження [14, 26].

Як правило, проблеми виникають і з класифікацією сміху, який вважається фізіологічним вираженням комічного. Ряд авторів та дослідників, які досліджують комічне, ведуть мову перш за все про сміх як про ключове поняття, з якого утворилося комічне. Але ми знаємо, що сміх утворюється не завжди за рахунок комічного і що комічне необов'язково спричинює сміх. Також не можна зв'язувати зі сміхом афективне вираження комічного або обґрунтовувати його лише сміхом. Тому сміх ми залишаємо поза нашою увагою.

Отже, спробуємо підсумувати досліджений матеріал та дати своє визначення комічному та його категоріям.

Центровим поняттям у нашому дослідженні залишається поняття **комічного**. За своїм первинним значенням воно відносилось до комедії і лише пізніше отримало фігуративне вираження комічного.

Комічне – поняття старше, ніж гумор, однак не старше за іронію. Згідно історичній лінії, комічним сьогодні вважається первісна анонімна назва на позначення смішного, що належить до прадавніх часів та Середньовіччя, з якої за часів Ренесансу виокремилось сучасне поняття гумору, яке в сучасності часто вживають як загальне поняття, до якого входить і поняття комічного як певний пережиток фази розвитку. З онтогенетичних причини ми вирішили залишити в таксономії провідне місце терміну комічне та підчинити йому гумор разом із сатирою та іронією як його різновидів.

Комічне – це одна з основних філософсько-естетичних категорій, що слугує для визначення та оцінки тих соціальних явищ, звичаїв, діяльності та поведінки людей, які повністю або частково не відповідають, протирічать об'єктивній закономірності суспільного розвитку та естетичному ідеалу прогресивних суспільних сил, а тому викликають засудження у формі осміяння. Невідповідність можливостей та задуму, несерйозна імітація серйозного, нерозуміння безглуздості своїх претензій, дотримання тих понять, стосунків у житті, які історично застаріли та не відповідають новим суспільним прагненням та ідеалам – все це робить поведінку смішною, недоладною, ставить тих, хто дотримується її, у комічне становище.

Далі наводимо характеристики понять, які ми відносимо до основних категорій комічного.

Історично наймолодшою категорією комізму є **гумор**. У своєму понятті комічної категорії слово гумор є англійського походження. Англійське слово «humour» походить з латинського виразу «humor», яке означало вологість, сирість, рідину. До 16-го століття цей термін не мав іншого значення в англійській мові. У Ескарпі можемо знайти розвиток цього поняття, як і коли він пересунув пасивний повнос значення до активного. Також він говорить про гумористичну конверсію, певний загальнокультурний переворот, який мав кілька розмірів [15]. У психічній площині гумор має заспокійливий ефект на противагу неприязні та агресії, в соціальній

площині створює простір для того, щоб викликати взаємні симпатії, у громадянській та політичній площині пропонує можливості солідарності та ангажованості, а в трансцендентній площині відкриває можливості переходу до віри.

Гумор проявляється в окремих смішних рисах характеру, зовнішності та поведінки людини. Гумористичне відношення до явищ дійсності та твори мистецтва, засновані на ньому, передбачають лише м'яку посмішку, не злий жарт.

Іронія – категорія комічного, для якої характерна прихована насмішка, що замаскована під зовнішньою серйозністю. Поняття можна характеризувати як вміння сказати щось, перш ніж це було дійсно висловлено. Тобто вона полягає в тому, що говориться протилежно тому, що думається. Під важливістю приховується висміювання, жарт, гордість, за демонстративною хвалою – знищувача критика.

Іронія не обов'язково мусить бути комічною, але її часто застосовують у якості комічного ефекту. У дефініції іронії виокремлюються три її основні риси: двозначність, вдавана невинність та момент жертви, тобто предмету, який стає її мішенню.

Ми пристаємо до тієї думки, що поняття **сарказму** входить до поняття іронії та є її інтенсивнішим вираженням.

Сатира – категорія комічного, яка, на відміну від гумору, переростає рамки критики частих недоліків життєвих явищ та слугує для викриття шкідливих, суспільно небезпечних вад. Тому сатиричне відношення до явищ дійсності та засновані на ньому твори мистецтва передбачають різке висміювання, гнівне засудження суспільних вад, негідних явищ у житті суспільства та окремих особистостей. Звідси – пронизливість та нещадність сатиричного образу, перебільшення, карикатурність, які специфічно виражаються в різних видах і жанрах мистецтва.

Термінологія комічного запозичена в лінгвістику з естетики. Але повне перенесення термінології комічного в лінгвістику неможливе, оскільки це зумовлено специфікою предмету й об'єкту вказаних наук. Так об'єктом лінгвістики є всі типи текстів, об'єкт естетики більш обмежений – це художні та художньо-публіцистичні тексти. Предметом естетичної категорії комічного є естетичне відношення автора/читача до об'єкту дійсності, відображеному в художніх текстах. Предметом лінгвістики є лінгвістичні категорії, як власне мовні (фонологічні, морфемні, лексичні, морфологічні, синтаксичні), так і текстові (семантичні, прагматичні, функціонально-стилістичні).

Звідси випливає, що при запозиченні термінології комічного з естетики до лінгвістики слід провести їх семантичну модифікацію, в результаті якої в дефініції базових термінів (комічне, гумор, іронія, сатира) мають бути закріплені характеристики досліджуваного об'єкту – тексту – на рівні мовних одиниць (інтонація, фонетика, морфеміка, лексика, морфологія, синтаксис) та на рівні тексту (семантика, прагматика). Це питання ми продовжимо опрацьовувати у нашій подальшій роботі.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Большая Советская Энциклопедия // <http://bse.sci-lib.com/article108590.html>;
2. Борев Ю. Комическое. – М.: Искусство, 1970. – 239 с.;
3. Гальперин И.Р. Стилистика английского языка. – М.: Высшая школа, 1977. – 332 с.;
4. Домашнев А.И., Шишкина И.П., Гончарова Е.А. Интерпретация художественного текста. – М.: Просвещение,

1989. – 204 с.; 5. Земская Е.А. Речевые приёмы комического в советской литературе // Исследования по языку советских писателей. – М.: Изд-во АН СССР, 1959. – С. 215-279; 6. Кузьменко В.І. Словник літературознавчих термінів: Навчальний посібник. – К.: Український письменник, 1997. – 230 с.; 7. Краткий словарь по эстетике / под ред. М.Ф. Овсянникова, В.А. Разумного. – М.: Политиздат, 1963. – 543 с.; 8. Литературный энциклопедический словарь / под ред. В.М. Кожевникова, П.А. Николаева. – М.: Советская Энциклопедия, 1987. – 751 с.; 9. Макарян А. М. О сатире. – М.: Советский писатель, 1967. – 275 с.; 10. Розенталь Д.Э., Теленкова М.А. Словарь-справочник лингвистических терминов. – Москва: Просвещение, 1976. – 543 с.; 11. Словник сучасної української мови: В 11-ти т. – Т. 4. – К.: Наукова думка, 1973. – 839 с.; 12. Щербина А.О. Жанри сатири і гумору. Нарис. – К.: Дніпро, 1977. – 136 с.; 13. Attardo S. Linguistic Theories of Humor. – Berlin – New York: Mouton de Gruyter, 1994. – 426 p.; 14. Borecký V. Teorie komiky. Praha: Huneč, 2000. – 210 s.; 15. Escarpit R. L'humor. – Paris: Presses Universitaires de France, 1960. – 128 s.; 16. Knox N. The word irony and its context, 1500 – 1755. Durham, North Carolina: duke University Press, 1961. – 258 p.; 17. The Oxford Companion the English Literature / Ed. by Drabble. – Oxford: Oxford University Press, 2000. – 1184 p.

Непон-Айдачич Л. В. (Київ, Україна)

Топоніми, похідні від назв квітів, у польській мовній картині світу*

У статті досліджуються топоніми, похідні від назв квітів, аналізується значення вивчення лексико-семантичної мотивації топонімів для реконструкції польського мовного образу квітки та польської мовної картини світу загалом.

Ключові слова: *етнолінгвістика, мовна картина світу, топонім, деривація, квітка, назва квітки.*

В статье исследуются топонимы, производные от названий цветов, анализируется значение изучения лексико-семантической мотивированности топонимов для реконструкции польского языкового образа цветка и польской языковой картины мира вообще.

Ключевые слова: *этнолингвистика, языковая картина мира, топоним, деривация, цветок, название цветка.*

The article investigates toponyms, derived of flower names, analyses significance of studying lexical and semantic motivation of toponyms for reconstruction of the Polish linguistic view of flower and of the Polish linguistic image of the world in general.

Key words: *ethnolinguistics, linguistic image of the world, toponym, derivation, flower, flower name.*

---

* Матеріали до цієї статті зібрано у 2009 р. під час стажування у відділі текстології та граматики сучасної польської мови Університету імені Марії Склодовської-Кюрі під керівництвом Є. Бартмінського в межах наукової стипендії, наданої Касою ім. Юзефа Мянвського Фонду підтримки науки.